

ANDRZEJ PURAT

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

ORCID: 0000-0001-8804-5657

andrzej.purat@o2.pl

PAWEŁ BIELICKI

Instytut Pileckiego w Warszawie

ORCID 0000-0002-5015-6869

bielicki11@gmail.com

STOSUNKI ROSYJSKO-IRAŃSKIE W LATACH 2011–2019. PRAGMATYCZNY SOJUSZ CZY TRWAŁE PARTNERSTWO?

Russian-Iranian Relations between 2011 and 2019: A Pragmatic Alliance or a Long-term Partnership?

The main goal of our considerations is to analyse the most important conditions and dependencies that characterise Russian-Iranian relations from the beginning of the Arab Spring to the present day. We pay special attention to the influence of the United States on the development of diplomatic contacts between Moscow and Tehran and the conflict in Syria.

Firstly, we describe the history of relations between the two countries after 1979 and the takeover of power by the religious leader, Ayatollah Khomeini, who, despite adopting an anti-Western course in international politics, did not show a desire to get closer to the Soviet neighbour. Secondly, we describe the relations of both countries from the collapse of the USSR to 2011, focusing on Iran's role in influencing political processes in the post-Soviet area. Thirdly, we present the position of Russia and the Middle East about the war in Syria and the role of the Kurds. We also examine the impact of US policy on establishing links between Russia and Iran. Moreover, we raise economic issues and Moscow's growing desire to dominate the Iranian economy and army.

In the summary, we try to answer the question of what Russian-Iranian relations will look like in the future, especially in the era of the gradually ending war in Syria. Importantly, we refer to the issue of the US anti-Iranian rhetoric reinforced by Donald Trump and how it can influence the further strengthening of the Russia-Iran alliance.

Keywords: Russia, Iran, United States, Syria, Kurds, Putin, Rouhani.

WPROWADZENIE

Wydarzenia międzynarodowe na Bliskim Wschodzie związane z konfliktem w Syrii, napięciami między Iranem a Izraelem oraz Arabią Saudyjską, a także ze stopniowym militarnym wycofywaniem się Stanów Zjednoczonych z najbardziej zapalnych punktów na mapie świata arabskiego sugerują postawienie pytania o realną wartość sojuszy między krajami odgrywającymi w regionie zasadniczą rolę. Jednym z takich przykładów jest coraz bardziej intensyfikowana od początku Arabskiej Wiosny współpraca rosyjsko-irańska. Oba te kraje, niechętne wobec hegemonii Stanów Zjednoczonych w skali regionalnej oraz globalnej, wykorzystują spory regionalne dla umocnienia swojej pozycji politycznej, ekonomicznej i wojskowej. Głównym celem naszej pracy będzie przedstawienie najważniejszych uwarunkowań i zależności charakteryzujących stosunki obu podmiotów od czasu Arabskiej Wiosny do chwili obecnej. W szczególnej mierze skupimy się na stanowisku obu krajów wobec konfliktu w Syrii, ich kontaktach ze Stanami Zjednoczonymi, programie nuklearnym Iranu i zagadnieniach gospodarczych. Prześledzimy także kontakty ekonomiczne i rosnącą chęć Rosji do podporządkowania sobie irańskiej gospodarki, co jest szczególnie widoczne w dążeniach Moskwy do uczestnictwa Teheranu w Eurazjatyckiej Wspólnocie Gospodarczej. Innym celem rozważań będą zagadnienia wojskowe i powolna odbudowa potencjału militarnego obu krajów. Podstawowe pytania badawcze, warte zasygnalizowania, powinniśmy sformułować w następujący sposób: jaki był stosunek Moskwy do rewolucji irańskiej w 1979 roku? Jakie było stanowisko nowych władz w Teheranie wobec Kremla? Jakie były relacje rosyjsko-irańskie w latach dziewięćdziesiątych XX wieku? Jakie poglądy reprezentowały Moskwa i Teheran wobec Arabskiej Wiosny? Jakie oba kraje mają cele w Syrii? Jaki jest ich stosunek do obecności ISIS na obszarze Bliskiego Wschodu? Jak kwestia kurdyjska wpływa na relacje Rosji i Iranu? Co zmieniła prezydentura Hasana Rowhaniego we wzajemnych kontaktach? Jaki wpływ na stosunki między Rosją a Iranem wywierają Stany Zjednoczone? Jakie cele ekonomiczne chce zrealizować Moskwa poprzez współpracę z Iranem? Jak przebiega kooperacja wojskowa tych krajów?

HISTORIA RELACJI ROSYJSKO-IRAŃSKICH OD WYBUCHU REWOLUCJI ISLAMSKIEJ DO ARABSKIEJ WIOSNY

Omawiając współczesne relacje rosyjsko-irańskie, za punkt wyjścia rozważań należy przyjąć rewolucję islamską z 1979 roku, za której sprawą urzędujący wówczas szach Iranu Reza Pahlavi został zmuszony do abdykacji i opuszczenia kraju. Władzę w kraju przejęli wówczas fundamentaliści islamscy pod przywództwem ajatollaha Chomeiniego, przebywającego wcześniej na emigracji w Iraku oraz Paryżu. Nowy przywódca duchowy całkowicie zmienił optykę irańskiej dyplomacji wobec świata zachodniego, wyrażając zdecydowany sprzeciw wobec polityki Stanów Zjednoczonych w świecie arabskim. Wydarzenia te zostały przyjęte na Placu Starym z nieskrywaną nadzieją na wzrost wpływów sowieckich na Bliskim Wschodzie osłabionych po zerwaniu w 1976 roku układu o współpracy z Egiptem i podpisaniu porozumień pokojowych między Izraelem a Egiptem w Camp David w marcu 1979 roku. Rachuby te jednak nie zostały spełnione z kilku względów. Po pierwsze, islamski duchowny i jego najbliżsi współpracownicy nie byli skłonni do nawiązywania kontaktów z państwem komunistycznym ze względu na antyreligijną retorykę przedstawicieli kierownictwa KPZR. Polityka władz w ZSRR wobec islamu była stosunkowo łagodna w porównaniu z innymi religiami. Pomimo tego w swojej oficjalnej propagandzie reprezentowały one kurs ateistyczny, co nie spotkało się z aprobatą rządzących w Teheranie. Po drugie, przyczyną pogorszenia się dwustronnych kontaktów stała się inwazja ZSRR na Afganistan i zainstalowanie tam promoskiewskich rządów pod przywództwem Babraka Karmala. Nie bez podstaw irańskie czynniki rządowe uważały, że interwencja ta może służyć wzmocnieniu kontroli Moskwy nad całym obszarem Zatoki Perskiej i dostawami tamtejszej ropy. W dłuższej perspektywie mogło to stanowić także zagrożenie dla irańskiego reżimu. Trzecim problemem okazało się stanowisko ZSRR wobec wojny iracko-irańskiej. Kreml, związany bardziej z Irakiem rządzonym przez Saddama Husajna, nie chciał zrazić do siebie reżimu Chomeiniego. Mimo to władze radzieckie finansowo i technicznie wspierały Irak¹. Wreszcie czwartym czynnikiem pogłębienia się wzajemnej nieufności były czynniki historyczne. Moskwa, która jeszcze za czasów

---

¹ L. Ravandi-Fadai, *Russo-Iranian Relations and the Vienna Nuclear Agreement*, „Arab Center for Research and Policy Studies”, November 2015, Ad-Dauha 2015, s. 1.

carskich chciała zapewnić sobie wyłączną kontrolę nad sytuacją w Persji, w czasie II wojny światowej wspólnie ze Stanami Zjednoczonymi i Wielką Brytanią okupowała ten kraj, a bezpośrednio po wojnie dążyła do bezpośredniego przejęcia kontroli nad perskimi koncesjami naftowymi. Ze względu na zdecydowaną postawę Waszyngtonu i Londynu, które zażądały natychmiastowego wycofania się armii sowieckiej z kraju i zaprzestania wspierania przez Stalina komunistycznej partii Tudeh, możliwości polityczne Związku Radzieckiego w Iranie były nader skromne. Sytuacji nie zmieniło objęcie rządów w kraju przez Mohameda Mosadegha. Reprezentował on bardziej niezależną postawę wobec krajów zachodnich i chęć umiarkowanego zbliżenia z Moskwą, jednak Kreml, ze względu na trudności wewnętrzne i walkę o władzę po śmierci Stalina, a przede wszystkim z powodu niedostatecznego zrozumienia strategicznego znaczenia Bliskiego Wschodu w polityce międzynarodowej, nie wykazywał zbyt wielkiego zainteresowania sytuacją w Iranie. Do 1979 roku relacje obu sąsiadów były stosunkowo poprawne, ale współpraca Pahlawiego z Zachodem uniemożliwiła nawiązanie ściślejszych więzi.

Stopniowe zmiany nastąpiły po 1985 roku i realizacji przez Michaiła Gorbaczowa, nowego szefa KPZR, programu pierestrojki i głośności. Przywódca sowiecki, chcąc poprawić stosunki z Zachodem, przyjął także nową strategię wobec państw pozaeuropejskich, nieprzychylnych dotychczas wobec ZSRR. Efektem tej polityki było podjęcie rokowań handlowych między Iranem a Związkiem Sowieckim zapoczątkowanych w latach 1986–1988. Zostały one zmaterializowane poprawą obrotów gospodarczych między oboma podmiotami². Przełomowy okazał się rok 1989, kiedy to doszło do wizyty ministra spraw zagranicznych ZSRR Eduarda Szewardnadze w Teheranie, a także rewizyty czołowego irańskiego polityka i późniejszego prezydenta kraju, Rafsandżaniego, podczas której wyrażono konieczność stworzenia „nowego etapu we wzajemnych stosunkach”³. Po rozpadzie imperium sowieckiego Iran napotkał pewne trudności nie tylko ze względu na upadek rosyjskiej gospodarki i niechęci powrotu Moskwy na Bliski Wschód, ale także z powodu zbliżenia się Iranu do Chin. Niezależnie od tych wydarzeń strona irańska na początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku poparła Armenię w wojnie z Azerbejdżanem oraz w czasie działań wojennych w Tadżykistanie między powiązaną z radykalny-

---

² *Ibidem.*

³ W. Roszkowski, *Półwiecze. Najnowsza historia polityczna świata po 1945 r.*, Warszawa 2005, s. 383.

mi islamistami opozycją a władzami, co ułatwiło Moskwie utrzymanie wpływu w obu krajach postsowieckich. Postrzegając wydarzenia w Górskim Karabachu jako największe zagrożenie dla bezpieczeństwa regionalnego kraju ze względu na falę uchodźców i możliwość destabilizacji kraju, władze irańskie włączały się w proces pokojowy na tym obszarze od 1992 roku, lecz nie przyniosło to pożądanego skutku. Po zawieszeniu broni w powyższym sporze w październiku 1993 roku Iran ogłosił neutralność i uznał integralność terytorialną Azerbejdżanu, lecz stosunki między oboma państwami były napięte ze względu na spór w sprawie podziału Morza Kaspijskiego⁴. Iran wykazał też zrozumienie wobec dalszego wzmacniania wpływów Rosji na obszarze postradzieckim, m.in. w Czeczenii, a także wspierał wojskowo Afgański Sojusz Północny przeciwko sprawującym władzę w Afganistanie talibom⁵.

Dojście do władzy Władimira Putina w 2000 roku nie zmieniło przejściowo sytuacji w stosunkach Moskwa–Teheran. Co prawda, Rosja i Iran wyraziły dystans wobec interwencji sił międzynarodowych w Afganistanie, a także zajęły odmienne stanowiska wobec wojny w Iraku⁶, to jednak nie wypracowano wtedy strategii rozwoju wzajemnej współpracy. Prezydentem Iranu był wówczas uznawany za reformatora Mohammad Chatami. W marcu 2001 roku odbył on wizytę w Moskwie, podczas której podjęto decyzję o konieczności zacieśnienia współpracy. Zdaniem Ghoncheh Tazmini, zarówno Putin, jak i Chatami, stanowili przejściowo uosobienie potencjalnej modernizacji obu krajów i ich unowocześnienia⁷. Wbrew deklaracjom obu polityków, w kolejnych latach relacje obu krajów w dalszym ciągu opierały się na powtarzaniu zdań o współpracy i przyjaźni, lecz w rzeczywistości kooperacja, zwłaszcza ekonomiczna, była nader ograniczona. Szansę na zmianę sytuacji stanowiła wojna rosyjsko-gruzińska z sierpnia 2008 roku, po której Amerykanie oraz Sojusz Północnoatlantycki zostali odsunięci od regionu postradzieckiego, oddalono możliwość zainstalowania baz wojskowych na terenie Kaukazu, a także umocniono więzi Rosji, Iranu i Armenii⁸. Od 2009 roku głównym punktem we wzajemnych rozmowach stał się program atomowy Iranu. Blokując

⁴ A. Legucka, *Geopolityczne uwarunkowania i konsekwencje konfliktów zbrojnych na obszarze poradzieckim*, Warszawa 2013, s. 209–211.

⁵ M.A. Piotrowski, *Nowa faza stosunków Rosji z Iranem: nie tylko Syria*, https://www.pism.pl/files/?id_plik=21105, s. 2 [dostęp: 14 kwietnia 2019].

⁶ *Ibidem*.

⁷ G. Tazmini, *Revolution and Reform in Russia and Iran: Modernisation and Politics in Revolutionary States*, London 2012, s. 250.

⁸ A. Legucka, *Geopolityczne uwarunkowania...*, s. 211.

międzynarodowe sankcje przeciwko Iranowi, Moskwa formalnie ich przestrzegła, lecz w rzeczywistości przekazywała ajatollahom sprzęt wojskowy służący rozwijaniu przez Iran technologii nuklearnych. Z drugiej jednak strony, w latach „resetu” w stosunkach amerykańsko-rosyjskich po objęciu urzędu przez Baracka Obamę, Moskwa zgodziła się na amerykańską propozycję zwiększonej pomocy rosyjskiej w kwestii rozwiązania problemu irańskiego. Zdecydowany zwrot Rosji w stronę Iranu nastąpił w 2011 roku ze względu na podpisanie przez Moskwę i Waszyngton układu START o redukcji zbrojeń w 2010 roku, a także z powodu Arabskiej Wiosny. Od tego momentu Kreml głosił wyraźnie konieczność złagodzenia sankcji wobec Teheranu⁹, odzyskując status pośrednika między Iranem a resztą świata, mając nadzieję, że uda się uzyskać skuteczne rozwiązanie przedmiotowego problemu bez nakładania na Teheran nowych obostrzeń¹⁰. W tym kontekście na uwagę zasługują słowa dyrektora Federalnej Służby ds. Współpracy Wojskowo-Technicznej Michaiła Dimitriewa, który w październiku 2011 roku poinformował dziennikarzy, że współpraca z Iranem będzie kontynuowana w „pewnych obszarach” niezależnie od restrykcji zachodnich¹¹.

Wszystkie zasygnalizowane wyżej wydarzenia mogą świadczyć o braku sprecyzowanej polityki Rosji wobec Iranu. Zdaniem Nikołaja Kozhanova, dowodem tego jest brak głównego centrum decyzyjnego odnośnie do wdrażania strategii politycznej wobec Teheranu, co potęguje dodatkowe trudności w tej materii. Według powyższego analityka, drugą przyczyną nieskoordynowanej strategii politycznej strony moskiewskiej względem Irańczyków jest brak kompetentnych pracowników, zwłaszcza w rosyjskim ministerstwie spraw zagranicznych, znających z autopsji obszar Iranu, a także niezależnych od innych podmiotów władzy w Federacji Rosyjskiej. Kozhanov zaznacza, że polityka Moskwy wobec Teheranu jest kreowana w zależności od bieżących zdarzeń traktowanych przez Rosję priorytetowo bądź nie¹². Teoria rosyjskiego badacza znalazła odzwierciedlenie w obserwacji obecnych związków obu państw na płaszczyźnie politycznej, gospodarczej i wojskowej.

⁹ M. Katz, *Russia and Iran*, <https://www.mepc.org/russia-and-iran> [dostęp: 4 kwietnia 2019].

¹⁰ M. Omelicheva, *Russia's Foreign Policy toward Iran: A Critical Geopolitics Perspective*, „Journal of Balkan and Near Eastern Studies”, September 2012, Routledge 2012, s. 341.

¹¹ O. Gafarli, *Russian Foreign Policy in Light of Changing Balances in the Middle East*, „Turkish Policy Quarterly”, Winter 2011/2012, Stambuł 2012, s. 145.

¹² N. Kozhanov, *Russia's Relations with Iran: Dialogue without Commitments*, „Policy Focus”, nr 120, Washington 2012, s. 3–4.

RELACJE ROSYJSKO-IRAŃSKIE W KONTEKŚCIE ARABSKIEJ WIOSNY I KONFLIKTU W SYRII

Do znacznej poprawy stosunków rosyjsko-irańskich przyczyniły się trzy wydarzenia. Pierwszym z nich była Arabska Wiosna i wojna w Syrii pomiędzy rządem kierowanym przez prezydenta Baszara al-Asada a muzułmańskimi rebeliantami skupionymi wokół Wolnej Armii Syrii, a z czasem Państwa Islamskiego, Kurdów oraz innych pomniejszych grup. Moskwa i Teheran obawiały się, że Arabska Wiosna przyczyni się do wzmocnienia pozycji Stanów Zjednoczonych w regionie oraz aktywności radykalnych grup sunnickich, przeciwnych Rosji oraz Iranowi. Według Agaty Włodkowskiej-Bagan, Kreml uważał, że protesty nie były spontaniczne, lecz koordynowane przez USA i zachodnie organizacje pozarządowe, podobnie jak „kolorowe rewolucje” na terenie Gruzji i Ukrainy. Ich celem zaś nie było zaprowadzenie demokracji i praw człowieka, tylko zmiana rządów na wzór prozachodni, a także osłabienie szyckiego obozu na Bliskim Wschodzie, zwłaszcza Iranu¹³. Według władz irańskich, zmiany rządów w krajach arabskich zostały zorganizowane przez podmioty zewnętrzne w celu przekształcenia Bliskiego Wschodu w taki sposób, żeby Iran odgrywał dużo mniejszą rolę w regionie¹⁴. Pomimo obaw wyrażanych wówczas przez niektórych analityków, m.in. Kozhanova sugerującego, że powrót Putina do władzy w 2012 roku nie musi oznaczać powrotu do dobrych relacji rosyjsko-irańskich ze względu na pragmatyzm rosyjskiej dyplomacji¹⁵, to jednak Arabska Wiosna i podobne zapatrywania na nią Rosji i Iranu oznaczały, siłą rzeczy, zbliżenie stanowisk. Za cenę nawiązania współpracy z Moskwą w Syrii Iran nie zajął oficjalnego stanowiska wobec aneksji Krymu i wojny na wschodniej Ukrainie, a w przypadku kryzysu między Rosją a Turcją Teheran potępił działania Ankary, dążąc z czasem do mediacji między zwaśnionymi stronami¹⁶.

Odnosząc się do konfliktu syryjskiego, odnotujmy, że zarówno Moskwa, jak i Teheran, interweniując w Syrii po stronie Asada, mają do zrealizowania określone interesy. Po pierwsze, dla Kremla rząd

¹³ A. Włodkowska-Bagan, *Syria in Russia's Foreign Policy in the 21 st Century*, TEKA Komisji Politologii i Stosunków Międzynarodowych, nr 1, Lublin 2017, s. 34.

¹⁴ Y.Y. Belobrov, A.G. Volodin, N.I. Kozyrev, Y.V. Lankin, V.I. Sazhin, V.I. Yurtaev, *Modern Russian-Iranian Relations: Challenges and Opportunities*, Moscow 2014, s. 33, <https://russiancouncil.ru/upload/WP14Russia-Iran-En.pdf> [dostęp: 15 marca 2020].

¹⁵ N. Kozhanov, *Russia's Relations with Iran...*, s. XII.

¹⁶ A. Fainberg, *Perspectives on Russian-Iranian Relations in Light of Syrian Sectarian Conflict*, https://www.academia.edu/32333081/Perspectives_on_Russian-Iranian_relations_in_light_of_Syrian_sectarian_conflict, s. 8 [dostęp: 18 kwietnia 2019].

syryjski w 2011 roku był jedynym sojusznikiem na Bliskim Wschodzie skorym do współpracy jeszcze za czasów istnienia ZSRR. Upadek imperium radzieckiego i problemy gospodarcze Rosji spowodowały ograniczenie kontaktów syryjsko-rosyjskich. Uległy one ponownej intensyfikacji po objęciu urzędu przez Putina. W obliczu pogłębiającego się sporu między Federacją Rosyjską a krajami Zachodu oraz USA od 2005 roku rosyjski prezydent szybko dostrzegł, że problem syryjski może przyczynić się do wzrostu międzynarodowego znaczenia Rosji i lepszej pozycji przetargowej w rokowaniach ze Stanami Zjednoczonymi. Rosyjskie władze uznały, że angażowanie się na Bliskim Wschodzie stało się potrzebne w obliczu napięć występujących między Rosją a Turcją po zestrzeleniu samolotu przez stronę turecką w 2015 roku. Z kolei dla Iranu kwestia syryjska stała się okazją nie tylko do odwrócenia uwagi swojej opinii publicznej od pogarszającej się sytuacji gospodarczej i protestów społecznych z 2009 roku, ale także służyła do rozszerzenia swoich wpływów geopolitycznych poza obszar własnego terytorium. Nie bez znaczenia pozostawały także czynniki religijne, gdyż przedstawiciele reżimu irańskiego i syryjskiego są szyitami, co w świecie islamu stawia ich w opozycji do państw zdominowanych przez sunnitów, m.in. Arabii Saudyjskiej, Kataru czy Zjednoczonych Emiratów Arabskich. Poza tym zasadne jest przypuszczenie, że interwencja Iranu w Syrii posłużyła do wzmocnienia argumentów w rokowaniach nuklearnych ze Stanami Zjednoczonymi i pozostałymi państwami. Dodatkowo istotnym czynnikiem, sprzyjającym aktywności Teheranu w przedmiotowej wojnie, było wspieranie Hezbollahu walczącego w konflikcie izraelsko-palestyńskim po stronie Palestyńczyków przeciwko Izraelowi, dla którego rosnące ambicje Iranu stanowią coraz większy problem. Innym celem, który przybliżył do siebie obie strony, była także działalność Państwa Islamskiego, sunnickiej organizacji mającej inne założenia od Iranu i Rosji. ISIS mógł stanowić zagrożenie dla władzy Kremla w republikach położonych na Kaukazie, m.in. Czeczenii. Chociaż pojawiają się pogłoski o współpracy ISIS z prezydentem Czeczenii Ramzanem Kadyrowem i wysłaniu przez niego ochotników do Syrii, żeby walczyli po stronie Państwa Islamskiego¹⁷. Jednak w długofalowej perspektywie działalność islamskich radykałów stanowi zagrożenie dla spójności wewnętrznej władzy Putina. Dlatego, mając dobre stosunki ze wszystkimi stronami sporu na Bliskim Wschodzie, zarówno z Hamasem, jak i z Hezbollahem, tak

¹⁷ *Państwo Islamskie a Rosja, czyli o sojuszu niekoniecznie z przypadku*, <http://rebelya.pl/post/9062/panstwo-islamskie-a-rosja-czyli-o-sojuszu-nieko> [dostęp: 9 kwietnia 2019].

Moskwa, jak i Teheran stanęły po jednej stronie sporu w Syrii, czego dowodem była rosyjska interwencja wojskowa w Syrii w 2015 roku, skierowana przeciwko oponentom Asada. Działania wojenne Rosji doprowadziły nie tylko do wzmocnienia politycznej pozycji Moskwy na Bliskim Wschodzie, ale także, zgodnie z przewidywaniami Macieja Skuczyńskiego, pomogły w zmaterializowaniu scenariusza zwiększonego wsparcia Iranu dla Syrii¹⁸. W tej sytuacji Rosja i Iran zaczęły nawiązywać coraz ściślejsze kontakty.

Wynikiem pertraktacji prowadzonych przez Rosję, Turcję i Iran stało się porozumienie tych państw z 2016 roku dotyczące koordynacji wzajemnych działań w Syrii w obronie prezydenta Asada. Sojusz ten, niemożliwy bez poprawy stosunków rosyjsko-tureckich po zestrzeleniu samolotu w listopadzie 2015 roku i nieudanym zamachu stanu w Ankarze w lipcu 2016 roku przeciwko prezydentowi Turcji Recepowi Erdoğanowi, od początku miał za zadanie nie tylko uratować syryjski reżim, ale także stworzyć przeciwwagę dla wpływów Zachodu w regionie Bliskiego Wschodu. Już w sierpniu 2016 roku władze wyżej wymienionych państw podjęły pertraktacje o konieczności ściślejszych konsultacji, czego dowodem była wizyta tureckiego prezydenta w Petersburgu i przeprosiny za doprowadzenie do katastrofy samolotu¹⁹. W kolejnych miesiącach miały miejsce coraz liczniejsze rozmowy dyplomatów rosyjskich, irańskich i tureckich. Nie bez racji Witold Repetowicz podkreśla, że cele wszystkich trzech podmiotów w Syrii nie są sprzeczne, a nawiązana współpraca jest jedynie pozornie zaskakująca, gdyż prezydent Erdoğan przed Arabską Wiosną miał dobre relacje z Asadem²⁰. W styczniu 2017 roku wszystkie wspomniane strony uzgodniły, że w Astanie oraz stolicach krajów sygnatariuszy będą odbywały się regularne spotkania w celu wypracowania „pokojuowego rozwiązania syryjskiego konfliktu zgodnie z rezolucją numer 2254 Organizacji Narodów Zjednoczonych zobowiązującą wszystkich uczestników wojny do zawieszenia broni i podjęcia negocjacji politycznych”²¹. Według sygnatariuszy umowy, przedmiotowe negocjacje mają na celu „znalezienie kompromisowych rozwiązań” dla „wsparcia

¹⁸ M. Skuczyński, *Interesy narodowe Federacji Rosyjskiej w Syrii na tle rosyjskiej interwencji w 2015 roku*, „Przegląd Strategiczny”, nr 9, Poznań 2016, s. 100.

¹⁹ J. Gajda, *Iran, Rosja, Turcja: nowy bliskowschodni tercet*, <https://pulaski.pl/analiza-iran-rosja-turcja-nowy-bliskowschodni-tercet/> [dostęp: 30 kwietnia 2019].

²⁰ W. Repetowicz, *Bliskowschodnia „oś” zagrożeniem dla Zachodu. Sojusz Rosji, Turcji i Iranu*, <https://www.defence24.pl/bliskowschodnia-os-zagrozeniem-dla-zachodu-sojusz-rosji-turcji-i-iranu> [dostęp: 20 marca 2019].

²¹ *Rosja i Iran utemperowały Turcję*, <http://psz.pl/124-polityka/rosja-i-iran-utemperowaly-turcje> [dostęp: 14 kwietnia 2019].

procesu genezewskiego”, będącego w ich założeniu środkiem do politycznego rozwiązania syryjskiego kryzysu w oparciu o regulacje prawa międzynarodowego²². Co ciekawe, w rozmowach od samego początku nie uczestniczyły nie tylko Stany Zjednoczone, Izrael oraz Arabia Saudyjska, ale także Kurdowie oraz część umiarkowanej syryjskiej opozycji przeciwnej prezydentowi Asadowi. Dlatego nie ulega wątpliwości, że regularne rozmowy Rosji, Turcji i Iranu mają prowadzić do zapewnienia wzajemnej równowagi w sporze syryjskim i zabezpieczenia sobie stref wpływów w powojennej architekturze kraju bez udziału krajów zachodnich i monarchii sunnickich.

Kolejnym z powodów intensyfikacji wzajemnych kontaktów jest kwestia Kurdów. Zarówno Rosja, jak i Iran dążą do wykorzystania tej społeczności do własnych celów, przejawiając jednocześnie niechęć do jej aspiracji niepodległościowych. Świadectwem podwójnej gry Kremla wobec Kurdów jest opracowanie projektu nowej konstytucji Syrii w styczniu 2017 roku, z którego wynikało, że mieliby oni mieć większe prawa niż zagwarantowane im przez reżim Asada, a także Turków²³. Niemniej jednak Rosjanie nie wyrażają chęci i woli, żeby wspierać Kurdów, mając im za złe współpracę z Amerykanami i ich niechęć do poparcia reżimu Asada. W świetle prowadzonej przez Kreml polityki „wspierania” ruchów niepodległościowych, można stwierdzić, że jeśli w interesie Moskwy będzie osłabienie Ankary i Teheranu, nie zawaha się ona użyć wszystkich dostępnych środków, żeby „poprzec” kurdyjskie dążenia niepodległościowe. Stąd zasadny będzie wniosek, że poparcie niepodległości kurdyjskiej będzie ściśle uwarunkowane powiązaniem Kremla z Ankarą i Teheranem. W miarę dojścia do porozumienia Moskwy z oboma podmiotami, co ma miejsce w chwili obecnej m.in. poprzez zgodę rosyjską na operację turecką skierowaną przeciwko Kurdom w Afrin w kwietniu 2018 roku, będzie prezentowane ambiwalentne stanowisko wobec problemu kurdyjskiego, natomiast w przypadku ponownego rozluźnienia związków między nimi, sprawa omawianej mniejszości będzie podnoszona na arenie międzynarodowej²⁴. Z kolei Iran, niezależnie od wsparcia Teheranu dla irackich Kurdów, nie tylko przejawia dezaprobatę wobec kon-

²² A. Аксёненко, *Сирийский кризис: тернистое движение от войны к миру*, <https://globalaffairs.ru/articles/sirijskij-krizis-ternistoe-dvizhenie-ot-vojni-k-miru/> [dostęp: 16 marca 2020].

²³ A. Bakeer, *Turkey, Iran, Russia: Trilateral distrust in Syria*, <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2017/11/turkey-iran-russia-trilateral-distrust-in-syria.print.html>, s. 2 [dostęp: 15 kwietnia 2019].

²⁴ P. Bielicki, *Policy of the Russian Federation towards Kurds in the Syrian Conflict*, „Securitologia” 2018, nr 1, s. 41.

taktów amerykańsko-kurdyjskich, lecz dostrzega problem obecności kurdyjskich separatystów na swoim terytorium. Jakkolwiek irańscy Kurdowie nie przejawiają chęci do powstania przeciwko władzom w Teheranie i zdobycia szerszej autonomii, to jednak w rzeczywistości rządzący ajatollahowie obawiają się, że działalność kurdyjska może przyczynić się do upadku teokratycznego reżimu. Problemem jest także sunnickie wyznanie irańskich Kurdów, co stanowi kontrast do szyickiego charakteru irańskich władz²⁵. Dodatkowo władze w Iranie w 2016 roku wyrażały zaniepokojenie, że Kurdowie mogą zbliżyć się do Izraela²⁶. Z drugiej jednak strony władze w Teheranie, przy wsparciu Rosji, dążąc do ograniczenia wpływów tureckich w nowym powojennym rozdaniu, postulują podjęcie przez Erdoğaną rozmów z władzami w Damaszku w sprawie statusu kurdyjskiej społeczności²⁷.

Z kolei strona turecka dąży od początku wojny przede wszystkim do osłabienia pozycji Kurdów i nie chce dopuścić do tego, żeby po upadku Państwa Islamskiego odgrywali oni czołową rolę w nowym rozdaniu. Taka postawa Turków jest widoczna od samego początku konfliktu w Syrii. Sprzyja temu decyzja o nalotach rosyjskich na pozycje dżihadystów z irańskiej bazy lotniczej nieopodal Hamadanu, a także wkroczenie armii tureckiej na teren Syrii²⁸, co oznaczało nieformalną zgodę pozostałych sygnatariuszy porozumienia na akcje tureckie przeciwko tej społeczności. Dowodem tego było spotkanie ministrów spraw zagranicznych Iranu Mohammada Dżawada Zarifa i Turcji Mevlüta Çavuşoğlu w sierpniu 2016 roku. Turecki dyplomata powiedział wówczas, że władze w Ankarze nie widzą różnic między kurdyjską Partią Jedności Demokratycznej (YPG, działającą w Syrii), Partią Pracujących Kurdystanu (PKK, aktywną na terenie Turcji) i Partią Wolnego Życia Kurdystanu (PJAK, obecną w Iranie). Çavuşoğlu stwierdził, że wszystkie te organizacje zagrażają Iranowi i Turcji. W związku z powyższym oba kraje powinny wzmocnić współpracę²⁹. Pomimo apeli tureckiego polityka o wspólne porozumienie w sprawie Kurdów, to właśnie współpraca Rosji z Iranem będzie decydująca dla przyszłości Syrii. Jednym z jej przejawów jest wyrażenie przez Iran zgody w sierpniu 2016 roku na korzystanie przez Moskwę z bazy w Shaheed Nojeh. Decyzja ta została podjęta, jak podkreślał jeden z irańskich ustawodawców, zgodnie z dyrektywą Najwyższej Rady Bezpieczeństwa

²⁵ J. Gajda, *Iran, Rosja, Turcja...*

²⁶ W. Repetowicz, *Bliskowschodnia „oś” zagrożeniem...*

²⁷ *Rosja i Iran utemperowały Turcję...*

²⁸ J. Gajda, *Iran, Rosja, Turcja...*

²⁹ *Ibidem*.

Narodowego obejmującej szefów sądownictwa, wojska, Korpusu Strażników Rewolucji Islamskiej (IRGC) i innych instytucji, której przewodniczy prezydent Hasan Rowhani³⁰. Wywołała ona w Iranie liczne dyskusje, czy nie przyczynia się ona do utraty części suwerenności irańskiej na rzecz Kremla. Wydaje się, że ścisły sojusz Teheranu z reżimem Asada jest niepopularny w samym Iranie. Podczas protestów pod koniec 2017 roku i na początku 2018 roku demonstranci wznosili hasła, takie jak: „Zostaw Syrię w spokoju, pomyśl o nas” i „Śmierć Hezbollahowi”³¹. Niezależnie jednak od napięć społecznych, władze Iranu wyraziły zgodę na rozwinięcie przez Rosję infrastruktury militarnej u siebie. Co istotne, jest ona pierwszą zagraniczną bazą na terenie Iranu od objęcia władzy przez islamskich teokratów³². Minister Zarif powiedział oficjalnie, że Teheran oceni każdą indywidualną prośbę Moskwy o wykorzystanie irańskich obiektów wojskowych do wzmocnienia ofensywy armii syryjskiej i prorządowych milicji, w tym wspieranego przez Iran libańskiego Hezbollahu³³, jednego z najważniejszych sojuszników przeciwko Izraelowi. Dlatego niewykluczone jest, że w dalszej perspektywie czasowej możliwe jest funkcjonowanie kolejnych rosyjskich baz wojskowych na terytorium Iranu.

Innym elementem, o którym warto wspomnieć pod kątem syryjskim, są relacje Rosji z Izraelem, wzbudzające w Teheranie coraz większy niepokój. Premier Izraela Benjamin Netanjahu, reprezentujący kurs na zbliżenie z Moskwą i ograniczenie roli Iranu na Bliskim Wschodzie, chce pozyskać Moskwę przeciwko Iranowi, licząc, że Kreml wywrze wpływ na szyckie mocarstwo w celu zaprzestania przez Teheran wspierania libańskiego Hezbollahu pomagającego Palestyńczykom w sporze z Izraelem. Jednakże dla Moskwy dużo wygodniejszą rolą jest doprowadzenie do mediacji pomiędzy skonfliktowanymi ze sobą stronami sporu przy jednoczesnym zachowaniu pozornej neutralności. Dowodem tego były izraelskie naloty na pozycje irańskie w Syrii. Kreml poprzez ministra Ławrowa wezwał do zachowania umiaru i powściągliwości oraz powstrzymania się Izraelczyków przed

³⁰ G. Esfandari, *Cautious Debate in Iran Follows Russia's Use of Military Base*, <https://www.rferl.org/a/iran-cautious-debate-russia-military-base/27932431.html> [dostęp: 20 kwietnia 2019].

³¹ C. Therme, *Iran and Russia – a Regional Alliance?* „Middle East Journal” 2018, vol. 72, nr 4, Washington 2018, s. 555.

³² M. Milani, *Iran and Russia's Uncomfortable Alliance*, <https://www.foreignaffairs.com/articles/iran/2016-08-31/iran-and-russias-uncomfortable-alliance> [dostęp: 17 marca 2019].

³³ T. O'Connor, *Russian Military Can Now Bomb Syrian Rebels and ISIS from Iran*, <https://www.newsweek.com/russia-military-now-bomb-syria-rebels-isis-iran-575237> [dostęp: 21 marca 2019].

działaniami, które mogą być uznane za prowokacyjne. Według rosyjskiego analityka z Moskiewskiego Państwowego Instytutu Stosunków Międzynarodowych, Alexandra Kryłowa: „rola Rosji jako mediatora jest mocno doceniana w regionie i jej stanowisko zostanie wzmocnione, jeśli zaostry się kryzys między Izraelem a Iranem”³⁴. Z drugiej jednak strony, mimo widocznego intensywnego znaczenia Rosji jako mediatora, niektórzy rosyjscy analitycy wykazują, że odegranie tej roli będzie niemożliwe, jeśli spór ulegnie eskalacji i sytuacja wymknie się spod kontroli, co potwierdza Małaszenko³⁵. Wypada się zgodzić z Witoldem Rodkiewiczem, według którego mimo oficjalnie deklarowanej neutralności i przymykaniu oczu na działania ofensywne izraelskiego lotnictwa w Syrii, to w rzeczywistości Moskwa ogranicza pole manewru Tel Awiwu, co stało się widoczne po omyłkowym zestrzeleniu we wrześniu 2018 roku przez Syryjczyków rosyjskiego samolotu, za które winą Moskwa obarczyła stronę izraelską. Efektem tego zdarzenia było także przekazanie przez Putina Asadowi systemu obrony przeciwlotniczej S-300 niezależnie od negatywnego stanowiska Izraela w tym zakresie³⁶. Za niezwykle wymowne należy uznać, że w czerwcu 2019 roku w czasie spotkania w Jerozolimie w reakcji na propozycję Netanjahu co do współdziałania USA, Rosji i Izraela w sprawie Iranu, rosyjski doradca ds. bezpieczeństwa narodowego i bliski współpracownik Putina, Nikołaj Patruszew, powiedział, że Rosja i Iran współpracują w kwestiach przeciwdziałania terroryzmowi, a uznanie irańskich interesów w Syrii jest niezbędne. Rosyjski polityk uznał także izraelskie naloty na irańskie pozycje w tym kraju za „niepożądane”³⁷. Nie ulega wątpliwości, że w dobie dyskusji o powojennej przyszłości Syrii, Rosja będzie zmuszona w coraz większym stopniu respektować interesy zarówno Iranu, jak i Izraela, co może w przyszłości okazać się niezwykle trudnym zadaniem³⁸. Można jednak przypuszczać, że w najbliższym czasie Kreml będzie skutecznie realizował politykę łagodzenia sporu między Teheranem a Tel Awiwem.

³⁴ *Dyplomatyczna gra na Bliskim Wschodzie. Rosja jako mediator w relacjach irańsko-izraelskich*, <http://www.pch24.pl/dyplomatyczna-gra-na-bliskim-wschodzie--rosja-jako-mediator-w-relacjach-iransko---izraelskich,60213,i.html#ixzz5n5OAJN38> [dostęp: 26 marca 2019].

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ W. Rodkiewicz, *Russia vis-à-vis Iran*, <https://www.osw.waw.pl/en/node/27028> [dostęp: 20 marca 2019].

³⁷ M. Indyk, *Disaster in the Desert. Why Trump's Middle East Plan Can't Work*, „Foreign Affairs”, November–December 2019, s. 14.

³⁸ A. Аксёненко, *Сирийский кризис: тернистое движение от войны к миру*, <https://globalaffairs.ru/articles/sirijskij-krizis-ternistoe-dvizhenie-ot-vojny-k-miru/> [dostęp: 16 marca 2020].

RELACJE ROSJI Z KRAJAMI ANGLOSASKIMI JAKO CZYNNIK DETERMINUJĄCY STOSUNKI ROSJA–IRAN

Drugim elementem, niezwykle ważnym dla związków rosyjsko-irańskich, jest wyraźne pogorszenie się relacji amerykańsko-rosyjskich, datowane szczególnie od momentu aneksji przez Rosję Krymu i wojny na wschodniej Ukrainie. Dla Kremla, który szczególnie za czasów „resetu” ze Stanami Zjednoczonymi w latach 2009–2010 poparł formalnie sankcje amerykańskie wobec Iranu i nałożył embargo na niektóre rodzaje irańskiej broni³⁹, pogorszenie się kontaktów z Waszyngtonem oznaczało konieczność zwrócenia się do innych państw, które w kwestiach ustrojowych wyrażają podobne zapatrywania, dążąc do zwiększonej kontroli nad społeczeństwem. Znajdując w Iranie partnera w tej kwestii, Moskwa uznała, że pogłębienie relacji Rosji z Iranem uniezależni oba kraje od presji Waszyngtonu. Taka tendencja, oparta na poczuciu skrzywdzenia obu krajów przez Zachód⁴⁰, przybiera na sile po rozpoczęciu prezydentury przez Rowhaniego. Mimo ograniczonej roli prezydenta w systemie politycznym Iranu, nowy prezydent kraju z poparciem ajatollaha Chamenei, najwyższego przywódcy duchowego kraju, podjął decyzję o zmianie irańskiej retoryki wobec krajów zachodnich w porównaniu z jego poprzednikiem, prezydentem Ahmadineżadem. Jednocześnie szef irańskiego państwa od objęcia urzędu starał się utrzymać najważniejsze pryncypia irańskiej dyplomacji opartej na relacjach z krajami autorytarnymi. Efektem tego było większe otwarcie się Teheranu na Moskwę. Nieprzypadkowo w czerwcu 2013 roku, krótko po wyborze na prezydenta Rowhaniego, Putin wyraził publicznie chęć zacieśnienia kontaktów z Iranem, twierdząc, że postępowanie we współpracy obu państw przyczyni się do wzmocnienia stabilności międzynarodowej⁴¹. Także Chamenei, podczas rozmowy z Putinem w listopadzie 2015 roku, powiedział: „Długoterminowy plan Stanów Zjednoczonych jest sprzeczny z interesami wszystkich narodów, w szczególności naszych dwóch narodów”⁴². Zdanie to podziela John Parker. W jego przekonaniu, poprzez poprawę relacji z Iranem Moskwa chce zyskać lepszą pozycję w oczach

³⁹ W. Rodkiewicz, *Russia vis-à-vis Iran...*

⁴⁰ E. Geranmayeh, K. Liik, *The new power couple: Russia and Iran in the Middle East*, September 2016, https://www.ecfr.eu/page/-/ECFR_186_-_THE_NEW_POWER_COUPLE_RUSSIA_AND_IRAN_IN_THE_MIDDLE_EAST_PDF.pdf, s. 3.

⁴¹ *Putin: Rosja chce zacieśnić stosunki z Iranem*, <https://www.tvp.info/11452887/putin-rosja-chce-zaciesnic-stosunki-z-iranem> [dostęp: 22 kwietnia 2019].

⁴² E. Geranmayeh, K. Liik, *The new power...*, s. 2.

Stanów Zjednoczonych, wzmacniając „strategiczne partnerstwo” z Teheranem, unikając jednocześnie konfrontacji z Waszyngtonem oraz z Izraelem. Dodatkowym celem Moskwy ma być także niedopuszczenie do uzyskania przez Teheran broni atomowej. W związku z powyższym główną wspólnotą interesów Moskwy i Teheranu jest ograniczenie amerykańskich wpływów w regionie oraz na świecie. Dlatego, jak wskazuje jeden z rosyjskich analityków od spraw irańskich, Władimir Sażyn, „niewykluczone, że priorytetowym interesem Moskwy jest to, że Teheran w globalnym i regionalnym wymiarze prowadzi generalnie antyzachodnią politykę”⁴³, zaś relacje obu podmiotów nie są ani sojuszem ani strategicznym partnerstwem, lecz „pragmatycznym partnerstwem”⁴⁴. Według Fedora Łukyanowa, w ostatnich latach we wzajemnych relacjach coraz bardziej widoczny staje się pewien rodzaj współzależności objawiający się w tym, że ani Rosja, ani Iran nie mogą zrealizować swoich interesów bez pomocy drugiej strony⁴⁵, co możemy zauważyć m.in. w dobie konfliktu w Syrii.

Bezpośrednio związane z relacjami bilateralnymi rosyjsko-amerykańskimi jest porozumienie nuklearne z Iranem, podpisane w 2015 roku za rządów Baracka Obamy i anulowane w 2018 roku przez nowego prezydenta USA Donalda Trumpa. Za niezwykle wymowne trzeba przyjąć, że reakcje na podpisanie omawianej umowy w Rosji były bardzo stonowane. Dominowały głosy, że Teheran znacznie intensywniej współpracować z Zachodem, a współpraca ze stroną rosyjską ulegnie znacznemu ograniczeniu. Pojawiały się jednak także odrębne opinie, m.in. z Moskiewskiego Centrum Carnegi, sugerujące, że nie ulegnie ona znaczącej zmianie, czego dowodem było podpisanie w listopadzie 2014 roku przez przedstawicieli obu krajów umowy o współpracy w obszarze energii atomowej, zakładającej pomoc Kremla w budowie reaktorów atomowych, a także w szkoleniu specjalistów i pomocy technologicznej⁴⁶. Inny pogląd na temat irańskiego programu atomowego wyraził Maciej Pietruszewski. W jego przekonaniu, współpraca Rosji i Iranu w dziedzinie atomowej nie jest rozwinięta na zbyt szeroką skalę, a budowa elektrowni atomowej w irańskim mieście Buszehr, działalność szkoleniowa Rosjan na terenie Iranu, także propozycja

⁴³ W. Rodkiewicz, *Russia vis-à-vis Iran...*

⁴⁴ J.W. Parker, *Between Russia and Iran: Room to Pursue American Interests in Syria*, Washington 2019, <https://ndupress.ndu.edu/Portals/68/Documents/stratperspective/inss/Strategic-Perspectives-27.pdf>, s. 10 [dostęp: 18 kwietnia 2019].

⁴⁵ Ф. Лукьянов, *Иранский узел завязывается вновь*, <https://globalaffairs.ru/articles/iranskij-uzel-zavyazyvaetsya-vnov/> [dostęp: 16 marca 2020].

⁴⁶ M. Abbasy, *Irańska ropa naftowa. Znaczenie strategiczne i symboliczne*, „Annales Univeritatis Marie Curie-Skłodowska. Sectio K – Politologia” 2017, nr 2, s. 114–115.

Moskwy odnosząca się do wzbogacania uranu na terytorium Rosji nie są realizowane w wystarczającym stopniu. Zdaniem tego analityka, istnieją szersze możliwości współpracy obu państw, gdyż w irańskich mediach strona rosyjska jest przedstawiona jako podmiot, którego działalność USA chcą ograniczyć, a głównym przeciwnikiem Iranu są Stany Zjednoczone, Izrael oraz Unia Europejska⁴⁷. Znaczenie kwestii powyższej umowy w relacjach Moskwa–Teheran niejako wskazuje zapis obecny w strategii polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej z 2016 roku. W dokumencie tym możemy przeczytać, że Rosja prowadzi politykę zorientowaną na rozwój współpracy z Iranem, domagając się realizacji porozumień nuklearnych z 2015 roku, udzielając temu procesowi znacznego wsparcia⁴⁸.

Sytuację zmieniło zerwanie przez prezydenta Trumpa porozumienia nuklearnego z Iranem. Amerykański biznesmen, reprezentujący od samego początku swoich rządów proizraelski kurs, wyraża pogląd, że to Iran stanowi największe zagrożenie dla światowego systemu bezpieczeństwa, gdyż ma wspierać międzynarodowy terroryzm i dąży do budowy broni masowego rażenia zagrażającej państwom nieprzychylnym wobec Teheranu, przede wszystkim Izraelowi, Arabii Saudyjskiej i Stanom Zjednoczonym. W odróżnieniu do swojego poprzednika, który postrzegał zagrożenie irańskie wyłącznie pod kątem programu atomowego, Trump oraz jego najbliżsi współpracownicy wyrażają pogląd, że należy zapobiec ekspansji regionalnej Teheranu na Bliskim Wschodzie⁴⁹. Zerwanie umowy spotkało się z krytyką Kremla. Po spotkaniu z ministrem spraw zagranicznych Iranu minister Ławrow wydał w tej sprawie oświadczenie, mówiąc, że kraje, zaangażowane w tworzenie porozumienia, w tym Iran, powinny bronić swych „legalnych interesów”⁵⁰.

⁴⁷ M. Pietruszewski, *Stosunki rosyjsko-irańskie z atomem w tle*, <http://www.psz.pl/117-polityka/maciej-pietruszewski-stosunki-rosyjsko-iranskie-z-atomem-w-tle> [dostęp: 12 kwietnia 2019].

⁴⁸ *Koncepcja polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej*, https://poland.mid.ru/web/polska_pl/koncepcja-polityki-zagranicznej-federacji-rosyjskiej/-/asset_publisher/x9WG6FjhG6/content/koncepcja-polityki-zagranicznej-federacji-rosyjskiej-zatwierdzona-przez-prezydenta-federacji-rosyjskiej-vladimira-putina-30-listopada-2016-r-?inheritRedirect=false&redirect=https%3A%2F%2Fpoland.mid.ru%3A443%2Fweb%2Fpolska_pl%2Fkoncepcja-polityki-zagranicznej-federacji-rosyjskiej%3Fp_p_id%3D101_INSTANCE_x9WG6FjhG6%26p_p_lifecycle%3D0%26p_p_state%3Dnormal%26p_p_mode%3Dview%26p_p_col_id%3Dcolumn-2%26p_p_col_count%3D1 [dostęp: 15 marca 2020].

⁴⁹ M. Suchkov, *Проактивное сдерживание: как Трамп хочет «перевоспитать» Иран*, <https://globalaffairs.ru/articles/proaktivnoe-sderzhivanie-kak-tramp-hochet-perevospitat-iran/> [dostęp: 12 marca 2020].

⁵⁰ *Putin: jesteśmy gotowi przestrzegać porozumienia z Iranem*, <https://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/putin-o-porozumieniu-nuklearnym-z-iranem,837117.html> [dostęp: 11 kwietnia 2019].

Ponadto, po spotkaniu Putina z członkami Rady Bezpieczeństwa Narodowego Rosji, rzecznik Kremla, Dimitrij Pieskow, stwierdził, że uczestnicy spotkania wyrazili głębokie zaniepokojenie taką decyzją, podkreślając znaczenie tego dokumentu dla sytuacji międzynarodowej⁵¹. Wydaje się, że decyzja Trumpa przyczyniła się do rozwoju współpracy rosyjsko-irańskiej, czego dowodem są nie tylko wspomniane wcześniej wydarzenia w Syrii, ale także pewien wzrost wymiany handlowej. W przypadku dalszego pogorszenia się stosunków na linii Waszyngton–Teheran niezwykle prawdopodobne jest, że Iran będzie pogłębiał „przyjaźń” z Rosją. Można przypuszczać, że jeśli napięcia na linii USA–Iran mogłyby doprowadzić do wojny, Rosja będzie przedstawiała Stany Zjednoczone jako agresora w celu powstrzymania rozwoju kontaktów z Waszyngtonem przez inne kraje regionu bliskowschodniego⁵².

W kontekście omawianej problematyki nie możemy również zapominać o roli Europy w relacjach rosyjsko-irańskich. Wypada się zgodzić z analizą wspomnianego wcześniej Rodkiewicza, w której czytamy, że sojusz Rosji i Iranu doprowadził do deprecjacji znaczenia Europy w rozwiązywaniu konfliktów na Bliskim Wschodzie. Z drugiej jednak strony analityk twierdzi z pewną przesadą, że politycy europejscy powinni dążyć nie tyle do rozbicia sojuszu Moskwy z Teheranem, ile szukać rozwiązań, jak oba autorytarne mocarstwa mogłyby bardziej przyczynić się do rozwiązania syryjskiego sporu. W przekonaniu autora, poprawa relacji Iranu z Europą, uwarunkowana sprzeciwem polityków europejskich wobec nowych sankcji nałożonych przez Trumpa wobec Iranu, może przyczynić się do wypracowania pewnych „konstruktywnych” rozwiązań, mimo ograniczonych możliwości Europy w tym zakresie⁵³.

ZAGROŻENIA DLA WSPÓŁPRACY POLITYCZNEJ MIĘDZY ROSJĄ A IRANEM

Pomimo wskazywania potencjalnych kierunków współpracy Rosji i Iranu, zaznaczano także możliwe komplikacje dla kooperacji tych

⁵¹ *Putin discusses US exit from Iran nuclear deal with Russia's Security Council*, <http://tass.com/politics/1003538> [dostęp: 25 kwietnia 2019].

⁵² M. Tennis, S. Talbot, *The Only Winner of the U.S.-Iran Showdown Is Russia*, <https://slate.com/news-and-politics/2020/01/russian-iran-iraq-putin-soleimani.html> [dostęp: 12 marca 2020].

⁵³ E. Geranmayeh, K. Liik, *The new power...*, s. 4.

państw. W opinii jednego z analityków, zawieszenie sankcji oznaczałoby możliwość zaistnienia Iranu na globalnej scenie ekonomicznej, co mogłoby stanowić konkurencję dla przeżywającej kłopoty gospodarcze Rosji⁵⁴. Podobnie twierdzi Małgorzata Abbasy, według której po zniesieniu sankcji Iran może stać się kluczowym rywalem dla Moskwy⁵⁵. Także Adam Balcer uważa, że Teheran jako mocarstwo regionalne o coraz większym znaczeniu nie zamierza się godzić na rolę „młodsze-go partnera” Rosji⁵⁶. Z kolei, według cytowanego wcześniej J. Parkera, Putin nie chce wspierać rosnącej roli Iranu w Syrii i nie chce, żeby kontakty z Iranem ograniczyły stosunki Rosji z innymi mocarstwami. Analityk uważa, że szczególnym problemem jest fakt, że w Teheranie zostało przyjęte z dezaprobatą milczenie Rosji wobec ataków Izraela na pozycje Iranu w Syrii, a także brak rosyjskiej pomocy dla Hezbollahu na Wzgórzach Golan i nawiązywanie przez Kreml kontaktów z wrogami i rywalami Iranu, zwłaszcza Arabią Saudyjską i Turcją⁵⁷. Nematollah Izadi, ostatni ambasador Iranu w ZSRR i pierwszy ambasador w Rosji, powiedział otwarcie, że: „Nie możemy mieć strategicznych stosunków. W niektórych obszarach nasze cele są sprzeczne, jednak możemy mieć najlepsze stosunki na najwyższym możliwym poziomie”⁵⁸. Zdaniem Jurija Bamina, rosyjskiego eksperta do spraw Bliskiego Wschodu, po konflikcie w Syrii wzajemne relacje mogą się popsuć zarówno ze względu na różnice w Syrii, jak i dlatego, że wciąż jest dużo nieporozumień w innych dziedzinach, m.in. w sprawie kontraktu gazowego, kwestii przyszłości Azerbejdżanu, Armenii czy Morza Kaspijskiego⁵⁹. Oprócz wyżej nakreślonych punktów spornych, potencjalnym problemem może okazać się napięta sytuacja na obszarze postradzieckim, m.in. w Czeczenii. Chociaż Teheran popiera Moskwę w polityce na tym terenie, a także wyraża wstrzeźliwość wobec czeczeńskiego separatyzmu⁶⁰, to jednak można mieć wątpliwości, czy

⁵⁴ F. Stachowski, *Iran zacieśnia współpracę z Rosją*, <http://www.nowastrategia.org.pl/iran-zaciesnia-wspolprace-z-rosja/> [dostęp: 12 kwietnia 2019].

⁵⁵ M. Abbasy, *Irańska ropa naftowa...*, s. 115.

⁵⁶ A. Balcer, *Sojusz reżimów autorytarnych? Turcja wobec Iranu i Rosji – wnioski dla Unii Europejskiej*, https://krytykapolityczna.pl/file/2016/02/balcer_-_sojusz_rezimow_autorytarnych_0.pdf, styczeń 2017, s. 2 [dostęp: 12 kwietnia 2019].

⁵⁷ J.W. Parker, *Between Russia and Iran: Room to Pursue American Interests in Syria*, Washington 2019, <https://ndupress.ndu.edu/Portals/68/Documents/stratperspective/inss/Strategic-Perspectives-27.pdf>, s. 5 [dostęp: 18 kwietnia 2019].

⁵⁸ V. Sazhin, J. Karami, *Iran-Russia Strategic Partnership at the New Stage: What Could We Propose to Each Other?* w: *Report. Russia-Iran Partnership: an Overview and Prospects for the Future*, nr 29, Moscow 2016, <http://russiancouncil.ru/upload/RIAC-IRAS-Russia-Iran-Report29-en.pdf>, s. 17 [dostęp: 4 kwietnia 2019].

⁵⁹ A. Lund, *Russia in the Middle East*, „U Paper” 2019, nr 2, Stockholm 2019, s. 32.

⁶⁰ W. Rodkiewicz, *Russia vis-à-vis Iran...*

ewentualne pogorszenie się relacji obu podmiotów może wpłynąć na sytuację w dawnych republikach radzieckich, m.in. w Tadżykistanie oraz w Czeczenii, gdzie dominuje sunnicki odłam islamu. W przekonaniu Bamina, Rosja, blisko związana z Iranem oraz innymi reżimami szyickimi, wykorzystuje Czeczenię do pokazania na arenie międzynarodowej, że w interesie Kremla jest zachowanie poprawnych relacji ze wszystkimi państwami położonymi na Bliskim Wschodzie. Jego zdaniem, przykładem jest czeczeńska aktywność wojskowa w Syrii i działania Kadyrowa na rzecz m.in. odbudowy zniszczonego w czasie wojny Wielkiego Meczetu w Aleppo, co może być postrzegane jako próba przecignięcia przez Czeczenów ludności syryjskiej na swoją stronę, która przeważnie jest sunnicka⁶¹. Warto zauważyć, że sprawujący władzę prezydent Asad i jego zwolennicy, będąc alawitami, stanowią zaledwie 10-procentową mniejszość na terytorium kraju. Sytuację komplikują dobre relacje Kadyrowa z Arabią Saudyjską i zacieśnienie przez Czeczenów z nią współpracy gospodarczej. Nie ulega wątpliwości, że Rijad, będący zaciekłym wrogiem Iranu na Bliskim Wschodzie, szuka sojuszników gotowych do ograniczenia zapędów Teheranu w regionie. Wydaje się jednak, że prezydent Czeczenii, przedstawiający się jako zagorzały muzułmanin, dąży w swojej polityce do nawiązania współpracy między państwami muzułmańskimi przeciwnymi Stanom Zjednoczonym, niezależnie od wyznawanych odłamów islamu. Dowodzić może tego ostra reakcja Kadyrowa na rezolucję USA w sprawie protestów w Iranie w lipcu 2018 roku. Przypomniał on wówczas wszystkie interwencje militarne Waszyngtonu w krajach Bliskiego Wschodu, mówiąc, że na skutek postawy USA integralność terytorialna i suwerenność tych państw została zdeprecjonowana⁶².

STOSUNKI ROSJA–IRAN NA PŁASZCZYŹNIE EKONOMICZNEJ I MILITARNEJ

W tekście tym trzeba wspomnieć także o relacjach ekonomicznych. Należy pamiętać, że od początku Arabskiej Wiosny, w dobie napięć Iranu z Zachodem, Federacja Rosyjska jest ważnym dla Teheranu

⁶¹ H. Hassan, *Moscow's Little-Noticed Islamic-Outreach Effort*, <https://www.theatlantic.com/ideas/archive/2019/01/russia-promotes-politically-pacifist-islam/579394/> [dostęp: 29 marca 2019].

⁶² P. Antonopoulos, *Chechen leader Kadyrov: 'U.S is preparing a Trojan horse for Iran!* <https://www.fort-russ.com/2018/07/chechen-leader-kadyrov-u-s-is-preparing-a-trojan-horse-for-iran/> [dostęp: 13 kwietnia 2019].

partnerem handlowym. Jeden z rosyjskich analityków, Michał Delagin pisał jeszcze w 2010 roku: „[...] praktycznie jedynym rynkiem odpowiadającym naszym potrzebom jest współczesny Iran – wystarczy wspomnieć, że eksploatację samolotów typu Tu-154 zakończył on dopiero w tym roku. Ponadto strategia jego gospodarczej izolacji, stosowana przez kraje rozwinięte przy milczącej zgodzie Chin, tylko wzmacnia jego zainteresowanie współpracą z Rosją”⁶³. Strategia Kremla dobrze jest widoczna w rosyjskich mediach, które akcentując jednostronność postępowania Stanów Zjednoczonych wobec Iranu, zwłaszcza wobec programu atomowego tego kraju, przedstawiały stanowisko irańskiego negocjatora Alego Soltaniego⁶⁴. Wypada uznać, że prezydentura Rowhaniego w niedostatecznym stopniu przyczyniła się do intensyfikacji kontaktów gospodarczych Teheranu z Kremlem, co było widoczne w spadku dwustronnej wymiany handlowej. Wynika to przede wszystkim z sankcji finansowych i bankowych nałożonych na Iran. Według Federalnej Służby Celnej Rosji w 2012 roku handel między Rosją a Iranem spadł o 37,9 proc. w porównaniu z rokiem 2011. Rosyjski eksport do tego kraju spadł o 44,1 proc. do 1,9 miliarda dolarów, podczas gdy import z Iranu spadł o 21,8 proc. do 428,5 milionów dolarów⁶⁵. Trend spadkowy był kontynuowany w 2015 roku, kiedy to handel został zredukowany do poziomu zaledwie 1,2 miliardów dolarów. W porównaniu z latami 2001–2010 spadł on aż o 2,8 miliardów dolarów. Do wzrostu wymiany ekonomicznej nie przyczyniło się także podpisanie w listopadzie 2014 roku kontraktu na budowę dwóch dodatkowych bloków elektrowni atomowej w Buszehr i obietnica z listopada 2015 roku dotycząca przyznania przez Moskwę kredytów dla Iranu, które mogłyby zwiększyć aktywność rosyjskich firm w Iranie. Sytuację przejściowo poprawiło zniesienie restrykcji zachodnich, co zaowocowało podpisaniem porozumień dotyczących m.in. wzajemnej ochrony inwestycji, ułatwień wizowych czy usprawnieniu procedur celnych. Umowy te nie przyniosły jednak w dłuższym czasie zwiększenia obrotów handlowych, które ze względu na problemy gospodarcze Federacji Rosyjskiej w 2017 roku spadły ponownie o 20 proc.⁶⁶ Wydaje się uzasadnione stwierdzenie, że w obliczu rosnących problemów strukturalnych osłabionej restrykcjami rosyjskiej gospodarki Kreml nie jest w stanie wspierać gospodarczo Teheranu, zdając sobie spr-

⁶³ M. Abbasy, *Irańska ropa naftowa...*, s. 113.

⁶⁴ *Ibidem*, s. 114.

⁶⁵ Y.Y. Belobrov, A.G. Volodin, N.I. Kozyrev, Y.V. Lankin, V.I. Sazhin, V.I. Yurtaev, *Modern Russian- Iranian relations...*, s. 6.

⁶⁶ W. Rodkiewicz, *Russia vis-à-vis Iran...*

wę z trudności z odzyskaniem ewentualnych kredytów przyznanych Iranowi.

Po objęciu urzędu przez Trumpa można zauważyć ponowny, lecz niedostateczny dla Iranu, renesans więzi gospodarczych Moskwy i Teheranu. Dowodem tego była wizyta Rowhaniego w Moskwie w 2017 roku, podczas której oprócz omawiania kwestii politycznych, skupiono się na rozwoju relacji ekonomicznych. Zapowiadając szerszą niż do tej pory współpracę gospodarczą obu podmiotów, uwypuklano, że oba kraje dążą do stworzenia „sprawiedliwej równowagi interesów” konsumentów i producentów. Podpisano także w czasie spotkania 16 bilateralnych porozumień, dotyczących m.in. energetyki, turystyki i telekomunikacji, wspominając o 70-procentowym wzroście wymiany handlowej między krajami w przeciągu ostatniego roku. Putin zadeklarował także nie tylko kredyty w wysokości 2,3 miliardów euro na budowę elektrowni na wybrzeżu Zatoki Perskiej i elektryfikację kolei na północy kraju, ale także wyraził zgodę na podpisanie przez Gazprom i National Iranian Oil Company umowy o współpracy w dziedzinie gazowej. Dodatkowo przywódcy rozmawiali na temat powstania potencjalnej strefy wolnego handlu między Iranem a Eurazjatycką Unią Gospodarczą, jednak nie poinformowano mediów o wynikach rozmów⁶⁷. W wydanym komunikacie można dostrzec kilka zasadniczych problemów. Po pierwsze, podkreślając znaczenie kwestii „sprawiedliwej równowagi interesów”, obie strony deklarują, że nie przejawiają dążeń do hegemonii międzynarodowej, natomiast będą starały się przełamać, ich zdaniem, monopol ekonomiczny Stanów Zjednoczonych, wyrażając chęć czynniejszego niż do tej pory udziału w rynku światowym, a także przełamania nierówności handlowych.

Po drugie, poprzez podpisanie porozumień dotyczących współpracy energetycznej Kreml przejawia chęci silniejszego niż do tej pory związania Iranu z rosyjskim systemem energetycznym, próbując uzależnić irańskie kompanie naftowe od Gazpromu i Rosnieftu. Nieprzypadkowo podczas szczytu Forum Eksporterów Gazu (GECF) oba kraje wyraziły zaniepokojenie możliwym wydobyciem gazu łupkowego na Zachodzie. Kreml zdaje sobie sprawę, że ze względu na problemy ekonomiczne Iranu oraz rosnące zapotrzebowanie energetyczne społeczeństwa irańskiego Teheran będzie potrzebował surowcowego

---

⁶⁷ Rosja i Iran zadbają o „sprawiedliwą równowagę interesów”, <https://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/rosja-i-iran-zadbaja-o-sprawiedliwa-rownowage-interesow,727450.html> [dostęp: 15 kwietnia 2019].

wsparcia Moskwy, tym bardziej, że mało prawdopodobna jest budowa gazociągu Nabucco do Europy⁶⁸

Po trzecie, istotny dla prezentowanej tematyki jest także dialog obu państw w sprawie strefy wolnego handlu w ramach Eurazjatyckiej Unii Gospodarczej. Co prawda, oba kraje podpisały porozumienie o strefie wolnego handlu między Iranem a Eurazjatycką Unią Gospodarczą, to jednak objęło ono zaledwie około połowy wymiany towarowej obu podmiotów⁶⁹, co dla obu stron, zwłaszcza dla strony rosyjskiej, przedmiotowa umowa okazała się dalece niewystarczająca. Eurazjatycka Unia, której działalność Putin zapoczątkował w 2014 roku⁷⁰, w założeniu Kremla ma służyć nie tylko uniezależnieniu się sygnatariuszy od zachodniej presji politycznej i ekonomicznej, ale także ma służyć próbie zdominowania ich przez główne mocarstwa, czyli Rosję i Chiny. Chociaż ambicje Teheranu ogniskują się wokół próby uzyskania dominującej pozycji na Bliskim Wschodzie i zdobycia statusu mocarstwa regionalnego wpływającego na zachodzące w regionie procesy polityczne i ograniczającego rolę Stanów Zjednoczonych i Izraela, to jednak jego pozycja jest nieporównywalnie słabsza globalnie niż Rosji i Chin. Nie można wykluczyć, że Kreml dąży do podporządkowania sobie słabszego ekonomicznego partnera, jakim jest Iran, co może stanowić w dłuższej perspektywie czasowej problem, ze względu na dążenia Irańczyków do niezależności od wszystkich uczestników globalnej gry międzynarodowej. Z drugiej jednak strony, Iran może być zmuszony do ustępstw ekonomicznych na rzecz Kremla, jeśli sankcje wprowadzone przez amerykańską administrację okażą się skuteczne. Problemem ekonomicznym dla Iranu może być także nowy wyścig zbrojeń w regionie, który może ulec intensyfikacji po zakończeniu działań wojennych w Syrii. Zaciekli wrogowie Teheranu, czyli Izrael oraz Arabia Saudyjska, nawiązują mimo sporych różnic coraz bardziej produktywny dialog, a to, mimo wsparcia Rosji, może okazać się zabójcze dla irańskiej gospodarki przeżywającej spore trudności wewnętrzne, czego dowodzą liczne demonstracje w Teheranie w latach 2017–2018 przeciwko niskiemu poziomowi życia i wikłaniu Iranu w kolejne spory międzynarodowe.

⁶⁸ M.A. Piotrowski, *Nowa faza stosunków Rosji z Iranem: nie tylko Syria*, https://www.pism.pl/files/?id_plik=21105, s. 2 [dostęp: 14 kwietnia 2019].

⁶⁹ W. Rodkiewicz, *Russia vis-à-vis Iran...*

⁷⁰ O Eurazjatyckiej Unii Gospodarczej artykuł napisał Altay Bozhkarauy, zob. A. Bozhkarauy, *Eurazjatycka unia gospodarcza: o perspektywach integracji gospodarczej Europy Wschodniej z Azją Środkową*, w: *Ewolucja państwowości w Brazylii, Polsce i Eurazji. Evolução do Estado no Brasil, Polónia e Eurásia*, red. M.A. Maliski, K. Complak, Wrocław 2015, s. 199–205.

Nie należy zapominać także, że rozwój polityczno-ekonomicznej współpracy rosyjsko-irańskiej może w niedalekiej przyszłości wywrzeć ogromny wpływ na kwestie wojskowe. Nie bez racji Marcin Piotrowski stwierdza, że w obliczu problemów irańskiego sektora wojskowego i konieczności pozyskania innych źródeł z zagranicy, Iran jest skazany na współpracę wojskową z Rosją. Nie ulega wątpliwości, że pomoc wojskowa Rosji, która dostarczyła przez ostatnie 20 lat Iranowi 36 samolotów myśliwskich MiG-29, 10 samolotów szturmowych Su-25, 22 śmigłowce M-17, kilkadziesiąt systemów przeciwlotniczych Tor-M1/SA-15 i Pancyr-S1/SA-22 oraz 3 okręty podwodne, mocno się przyczyniła do poprawy kondycji irańskiej armii zmagającej się z niedoinwestowaniem i przestarzałym sprzętem z Chin i z Korei Północnej. Poprawa wzajemnych relacji daje także szansę Iranowi na wznowienie rozmów anulowanych przez prezydenta Dmitrija Miedwiediewa jeszcze w 2010 roku w sprawie dostaw systemów przeciwlotniczych S-300⁷¹ przekazanych przez Rosję władzom w Syrii. Bezpośrednio po zniesieniu sankcji zachodnich w lutym 2016 roku irański minister obrony Hussein Dehghan wynegocjował zakup za kwotę około 8 miliardów dolarów rosyjskich samolotów wojskowych i innego sprzętu obronnego⁷². Dla Moskwy rozwój potencjalnej kooperacji jest także niezwykle korzystny, gdyż stanowi to możliwość eksportu własnych usług, co może przynieść spore dochody dla rosyjskiego budżetu⁷³. Nie ulega wątpliwości, że pogrążony w trudnościach ekonomicznych Kreml przejawiać będzie chęć m.in. do sprzedawania rosyjskiej broni do Iranu. Mając w pamięci aktywny udział Związku Sowieckiego w transportach broni do krajów bliskowschodnich i czerpaniu przez Moskwę zysków z tego procederu, strona rosyjska dostrzega, że w celu zwiększenia potencjału własnej armii taka transakcja może okazać się niezwykle korzystna. Zacieśnieniu współpracy militarnej sprzyja także kwestia statusu Morza Kaspijskiego. Zarówno Iran, jak i Rosja dążą do tego, żeby kraje zachodnie, zwłaszcza Stany Zjednoczone, nie sprawowały w tym rejonie żadnej kontroli, głównie w aspekcie wojskowym, czego dowodem jest podpisana w styczniu 2015 roku umowa o współpracy wojskowej i ćwiczeniach interwencyjnych sił morskich obu krajów⁷⁴.

⁷¹ M.A. Piotrowski, *Nowa faza stosunków Rosji z Iranem...*, s. 2.

⁷² E. Wheeler, M. Desai, *Iran and Russia- a partnership in the making*, <https://www.mei.edu/publications/iran-and-russia-partnership-making> [dostęp: 12 marca 2020].

⁷³ F. Stachowski, *Iran zacieśnia współpracę...*

⁷⁴ A. Fainberg, *Perspectives on Russian-Iranian Relations...*, s. 3.

ZAKOŃCZENIE

Jak w najbliższej przyszłości będą wyglądały relacje rosyjsko-irańskie? W naszej opinii nie powinniśmy spodziewać się zbyt istotnych zmian ze względu na niechęć polityków obu krajów do supremacji USA na arenie międzynarodowej. Stosunki Moskwy i Teheranu ze Stanami Zjednoczonymi będą kluczowym barometrem dla przyszłej współpracy. W przypadku polepszenia stosunków jednej – albo obu tych stolic z Waszyngtonem – może dojść do osłabienia relacji dwustronnych, co miało miejsce w czasie resetu Moskwy z Waszyngtonem i poprawy kontaktów amerykańsko-irańskich pod koniec rządów Obamy. Wtedy Moskwa nie wyrażała chęci na intensyfikację współpracy z Teheranem, licząc prawdopodobnie na to, że Iran może stać się w przyszłości przedmiotem targów i wzajemnych uzgodnień między najważniejszymi antagonistami z czasów zimnej wojny. Z kolei, jeśli konflikt USA–Iran oraz USA–Rosja będzie przybierał na sile, co ma miejsce obecnie, wysoce prawdopodobne jest nawiązanie szerszej współpracy rosyjsko-irańskiej na coraz to nowych szczeblach. Dlatego należy uznać za błędny pogląd wspomnianego wcześniej Parkera, według którego w obliczu sankcji amerykańskich rosyjskie przedsiębiorstwa będą stopniowo wycofywały się z Iranu, realizując obecne zlecenia i nie zawierając nowych⁷⁵.

W przekonaniu autorów opracowania może jednak w przyszłości wystąpić jeden problem, nieco pomijany w analizach eksperckich. Mianowicie niewykluczone, że po zakończeniu wojny syryjskiej oba kraje zaczną coraz bardziej rywalizować między sobą o kontrolę nad krajem i rządem kierowanym przez Asada. Przykładem jest przewaga Kremla w pozyskiwaniu kontaktów ekonomicznych w Syrii. Dlatego nie można wykluczyć, że w celu nacisku na Iran Moskwa od pewnego czasu zwiększa wymianę handlową z przeciwnikami Teheranu – Izraelem oraz Arabią Saudyjską⁷⁶. Według wspomnianego wcześniej Łukyanowa, mimo sojuszu rosyjsko-irańskiego wynikającego głównie z realizacji wspólnych interesów w Syrii, Moskwa nie jest całkowicie zależna od Teheranu, zdając sobie sprawę, że na Bliskim Wschodzie wszyscy najważniejsi gracze starają się manewrować między poszczególnymi stronami konfliktów⁷⁷, co może być bardzo ważne w sytuacji powojennej Syrii. Pozornie wydaje się, że mimo intensywnej obrony

⁷⁵ J.W. Parker, *Between Russia and Iran...*, s. 12 [dostęp: 18 kwietnia 2019].

⁷⁶ S.E. Rasmussen, B. Faucon, *Jak Moskwa rozgrywa Iran?* <http://wyborcza.pl/wiecejswiata/7,163426,24036948,jak-moskwa-rozgrywa-iran.html> [dostęp: 30 marca 2019].

⁷⁷ Ф. Лукьянов, *Иранский узел завязывается вновь...*

reżimu Asada przez Moskwę w powojennej Syrii lepszą pozycję może mieć Iran, ze względu na bliskość geograficzną i kulturową. Prezydent Syrii może wówczas być zmuszony do wyboru, na którego z wojennych sojuszników powinien postawić. Jednakże to właśnie wsparcie Moskwy uratowało szefa syryjskiego państwa nie tylko przed porażką w wojnie, ale także możliwą interwencją zachodnią po użyciu przez reżim broni chemicznej w 2013 roku. To Moskwa jako pierwsza rozpoczęła wojskową interwencję przeciwko antagonistom syryjskiego prezydenta, natomiast strona irańska ze względu na skromniejszy potencjał militarny jedynie się do niej przyłączyła.

Nie można wykluczyć, że w przypadku pogorszenia się relacji Moskwy z Teheranem nastąpi powrót do sytuacji z lat dziewięćdziesiątych, kiedy to w obliczu osłabienia politycznego i gospodarczego Rosji reżim ajatollahów nawiąże ponowną współpracę z Chinami, zwłaszcza w dziedzinie nuklearnej. Ewentualna taka współpraca może nie przynieść Iranowi zbyt wielkich korzyści, gdyż to dzięki przychylności Federacji Rosyjskiej Iran znacząco wzmocnił swoją pozycję polityczną w Syrii oraz na całym obszarze Bliskiego Wschodu. Z kolei Chiny, mimo wsparcia technologicznego i militarnego dla Iranu, dążą do niezależności od wszystkich podmiotów międzynarodowych i nie przejawiają zbyt dużych chęci wspierania konkretnego państwa, nie chcąc popsuć sobie relacji z pozostałymi krajami danego regionu. Dlatego można mieć wątpliwości co do realnego wsparcia Teheranu przez Pekin. Brak takiej aktywności Chin wobec Iranu w nieunikniony sposób będzie się wiązał z koniecznością szerszej kooperacji między Moskwą i Teheranem. W celu nawiązania długoterminowej i konsekwentnej współpracy rosyjsko-irańskiej konieczne jest też stworzenie solidnych podstaw w celu wypracowania strategii rozwoju współpracy na dłuższą metę na płaszczyźnie politycznej, ekonomicznej, wojskowej i kulturalnej. Dlatego znaczące będzie przygotowanie i zatwierdzenie całościowego dokumentu dotyczącego stosunków dwustronnych z uwzględnieniem podstawowych interesów obu krajów. Warte uwagi byłoby zawarcie w dokumencie zapisów, co łączy i różni dane państwa na płaszczyźnie międzynarodowej oraz ekonomicznej. W związku z powyższym celowe może być stworzenie projektu wymiany handlowej, turystycznej czy kulturalnej. Ważne będzie również zapewnienie wsparcia informacyjnego dla całego procesu opracowywania stosunków Rosja–Iran zarówno przez rosyjskie, jak i irańskie media⁷⁸. Od wszystkich wymienionych uwarunkowań zależy dalszy rozwój kontaktów Moskwy i Teheranu.

⁷⁸ V. Sazhin, J. Karami, *Iran-Russia Strategic Partnership at the New Stage...*, s. 20.